

Орехова Т. В.

*доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків,
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна;
e-mail: t.oriekhova@gmail.com*

Атаманчук З. А.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин, докторант,
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна;
e-mail: z.atamanchuk@donpu.edu.ua*

Макогін З. Я.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки та інвестиційної діяльності,
Львівський інститут економіки і туризму, Україна;
e-mail: z_makohin@ukr.net*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Анотація. Метою наукової публікації є обґрунтування організаційно-економічного механізму функціонування туристичної індустрії держави і розроблення практичних рекомендацій щодо активізації розвитку туризму з використанням відповідних методів, важелів та інструментів. Акцентовано увагу на тому, що успіх розвитку туризму залежить від сприйняття і підтримки галузі на національному, регіональному і глобальному рівнях, що заохочується шляхом формування політики розвитку туризму, від ефективності реалізації якої залежить перетворення туристичної галузі на дієвий чинник соціально-економічного розвитку, просування національної культури та формування привабливості країн, а впровадження організаційно-економічного механізму успішного ведення туристичного бізнесу, як ключове завдання стратегічно-орієнтованої державної політики, — це важливий шлях розв'язання системних проблем у туристичній сфері. Обґрунтовано організаційно-економічний механізм функціонування туристичної індустрії держави, де взаємодія між відповідними інституціями національного, регіонального і міжнародного рівнів здійснюється на засадах партнерства та співробітництва, на основі фінансового забезпечення, у межах чинного правового законодавства, ратифікованого державами з урахуванням вимог міжнародного права і з використанням форм, методів, важелів й інструментів реалізації туристичної політики. Виокремлено три типи моделей державного регулювання туризму, обґрунтовано, що саме «європейська» модель є найбільш прийнятною для України. Доведено, що дотримання високого рівня конкурентоспроможності туристичної індустрії забезпечується, в першу чергу, шляхом використання інструментів у напрямі формування сприятливих умов для залучення інвестицій у туристичну галузь країн. Запропоновано заходи щодо активізації розвитку туризму на державному рівні з використанням відповідних методів, важелів, інструментів, інформаційного та організаційного забезпечення реалізації туристичної політики.

Ключові слова: туризм, організаційно-економічний механізм, стратегія; партнерство, фінансове забезпечення.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 9.

Orekhova T.

*Doctor of Economics, Professor,
Vice-rector for Scientific and Methodological Work and International Affairs,
Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine;
e-mail: t.oriekhova@gmail.com*

Atamanchuk Z.

*Ph. D. in Economics, Associate Professor of International Economic Relations Department,
Doctoral student, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine;
e-mail: z.atamanchuk@donnu.edu.ua*

Makohin Z.

*Ph. D. in Economics, Associate Professor of International Economics and Investment Activity,
Lviv Institute of Economics and Tourism, Ukraine;
e-mail: z_makohin@ukr.net*

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF THE TOURIST INDUSTRY FUNCTIONING

Abstract. The purpose of the scientific publication is to substantiate the organizational and economic mechanism of the state tourism industry and propose practical recommendations for enhancing the development of tourism using appropriate methods, levers and tools. The article emphasizes that the success of tourism development depends on the perception and support of the industry at the national, regional and global levels, that is encouraged through the formation of tourism development policy, the effectiveness of which depends on the tourism industry transformation into an effective factor of socio-economic development, national culture promotion and the formation of the attractiveness of countries, and the introduction of organizational and economic mechanism for successful tourism business, as a key task of strategically oriented public policy, — is an important way of the systemic problems in the tourism sector solving. The organizational and economic mechanism of the state tourism industry functioning is substantiated, where interaction between the corresponding institutions of national, regional and international levels is carried out on the basis of partnership and cooperation, on the basis of financial maintenance, within the current legal legislation ratified by the states and using methods, levers and tools for tourism policy implementing. Three types of tourism state regulation models are distinguished, the most acceptable for Ukraine «European» model is substantiated. It is proved that maintaining a high level of competitiveness of the tourism industry is ensured, first of all, by using tools to create favorable conditions for attracting investment in the tourism industry. Measures to activate tourism development at the country level using appropriate methods, levers, tools, informational and organizational support for the implementation of tourism policy are proposed.

Keywords: tourism, organizational and economic mechanism, strategy, partnership, financial security.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 9.

Орехова Т. В.

*доктор экономических наук, профессор,
проректор по научно-методической работе и международным связям,
Донецкий национальный университет имени Василя Стуса, Украина;
e-mail: t.oriekhova@gmail.com*

Атаманчук З. А.

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры международных экономических отношений, докторант,
Донецкий национальный университет имени Василя Стуса, Украина;
e-mail: z.atamanchuk@donnu.edu.ua*

Макогон З. Я.

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры международной экономики и инвестиционной деятельности,
Львовский институт экономики и туризма, Украина;
e-mail: z_makohin@ukr.net*

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ

Аннотация. Обоснован организационно-экономический механизм функционирования туристической индустрии государств, где взаимодействие между соответствующими институтами национального, регионального и международного уровней осуществляется на принципах партнерства и сотрудничества на основании финансового обеспечения, в рамках действующего законодательства, ратифицированного государствами с учетом требований международного права и с использованием форм, методов рычагов и инструментов реализации политики в сфере туризма. Предложены меры по активизации развития туризма на уровне стран с использованием соответствующих методов, рычагов, инструментов.

Ключевые слова: туризм, организационно-экономический механизм, стратегия, партнерство, финансовое обеспечение.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 9.

Вступ. Значна увага з боку науковців сьогодні прикута саме до сфери послуг, частка яких у глобальному вимірі постійно зростає і, за оцінками Світового банку, становить близько 70 % світового ВВП [1; 2, с. 50]. Особливе місце відведено в рейтингах зростаючій динаміці туристичних послуг. Успіх розвитку туризму залежить від сприйняття та підтримки галузі на національному, регіональному і глобальному рівнях, що заохочується шляхом формування політики розвитку туризму, від ефективності реалізації якої залежить перетворення туризму на дієвий чинник соціально-економічного розвитку, просування національної культури та формування привабливості країн. Упровадження організаційно-економічного механізму успішного ведення туристичного бізнесу як ключове завдання стратегічно орієнтованої державної політики — це важливий шлях розв'язання системних проблем у сфері туризму.

Аналіз досліджень і постановка завдання. У сучасній економічній літературі внесок туризму в соціально-економічний розвиток держав, його значення для світової економіки у своїх дослідженнях визначають такі зарубіжні вчені як: Р. Бартон, Р. Браймер, К. Ветце, Г. Еклс, Р. Шериф, Д. Піотровський, С. Мілн, І. Резинджер та ін. Серед вітчизняних фахівців особливої уваги заслуговують наукові праці І. Дідовича, Р. Заблоцької, В. Кифяка, Г. Михайличенко, М. Мальської, С. Соколенка та ін. Питання організаційного забезпечення регулювання туристичної сфери є об'єктом наукового диспуту К. Антонюк, Н. Гостевої [6], О. Мельниченка [5], Д. Соловйова, В. Шведун [5], В. Ярового [4] та ін.

Важливою проблемою сучасного етапу розвитку туризму в країнах світу залишається відсутність чіткого організаційно-економічного механізму його функціонування. З огляду на це виникає необхідність створення нових наукових підходів, методів та механізмів активізації розвитку туристичної індустрії, адже комплексне та скоординоване організаційно-економічне забезпечення туристичної галузі визначає ефективність її функціонування як на рівні держави, регіонів, транскордонних територій, так і на міжнародному рівні.

Метою наукової публікації є обґрунтування організаційно-економічного механізму функціонування туристичної індустрії держави та розроблення практичних рекомендацій щодо активізації розвитку туризму з використанням відповідних методів, важелів та інструментів.

Результати дослідження. Організаційно-економічний механізм функціонування туристичної індустрії спрямований на забезпечення принципів партнерства і співробітництва органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, представників бізнесових і наукових кіл, громадських організацій, спеціалізованих міжнародних структур з метою дотримання принципів стійкого розвитку територій, у т. ч. транскордонних, та утримання високого рівня конкурентоспроможності шляхом: використання інструментів для формування сприятливих умов для залучення інвестицій у туристичну галузь держав; надання підтримки виробникам туристичної продукції; сприяння фінансовому оздоровленню підприємств туристичної галузі; упровадження сучасних інформаційних і маркетингових технологій [3], створення відповідних умов для розвитку міжнародного співробітництва.

Схематично організаційно-економічний механізм функціонування туристичної індустрії держави представлено на *рис.*, де взаємодія між відповідними інституціями місцевого, державного і міжнародного рівнів у рамках так званого «трикутника» Бізнес — Влада — Університет здійснюється на засадах партнерства і співробітництва, на основі відповідного фінансового забезпечення, у межах чинного правового законодавства, ратифікованого країнами з урахуванням вимог міжнародних організацій та з використанням методів, важелів й інструментів, інформаційного та організаційного забезпечення реалізації політики у сфері туризму.

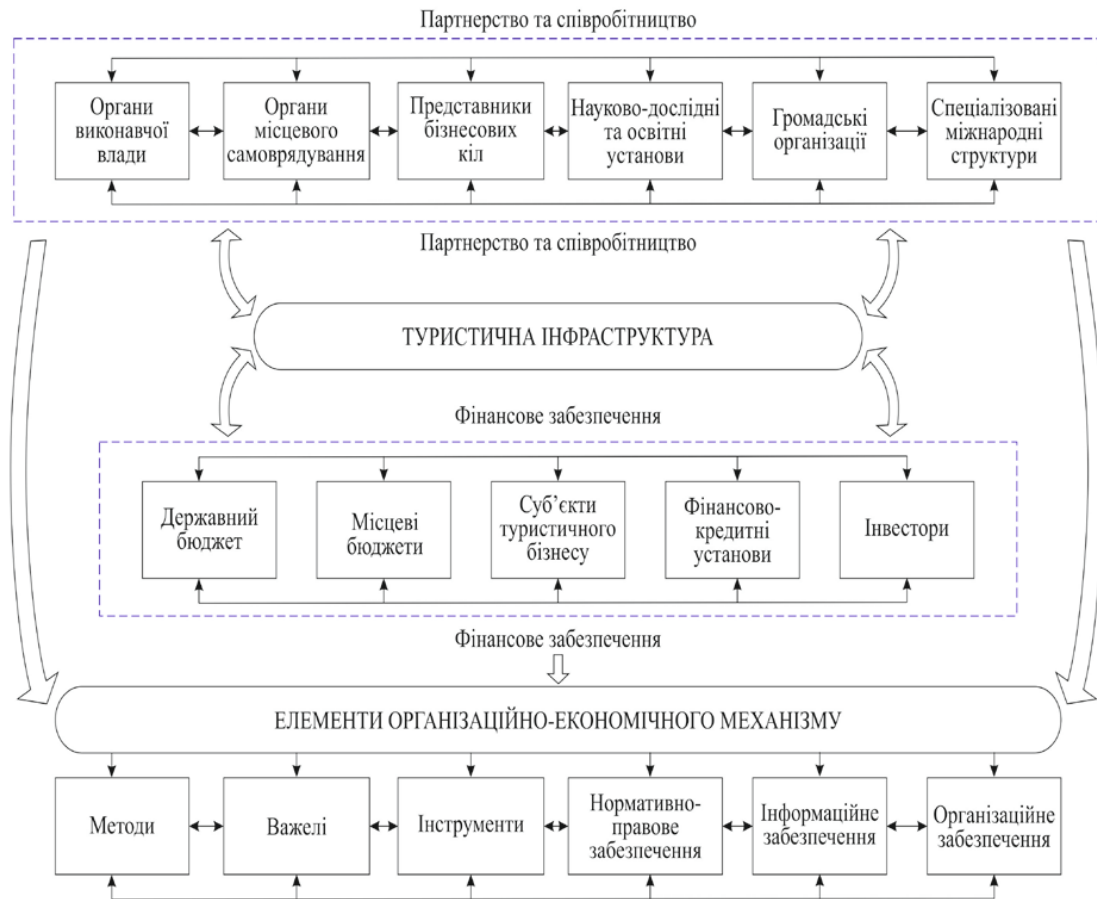

Рис. Структура організаційно-економічного механізму функціонування туристичної індустрії держави

Примітка. Розроблено авторами.

Туристичну політику як частину соціально-економічної національної політики формують державні і недержавні організаційні й управлінські структури. Вони утворені на різних рівнях управління і реалізують свої рішення через важелі впливу, що входять до їхніх повноважень, а саме через нормативно-правове регулювання, податкову, митну, грошово-кредитну політику, інформаційне забезпечення тощо. Варто зазначити, що кожна країна самостійно ухвалює рішення щодо органів, які здійснюватимуть туристичну політику та модель державного регулювання туристичної діяльності [4]. Основою ефективною реалізації відповідних програм розвитку туристичної індустрії є фінансове забезпечення, що здійснюється у межах коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктів туристичної діяльності, коштів міжнародної технічної допомоги, інших міжнародних донорів, фінансових установ, коштів інвесторів та інших джерел, не заборонених чинним законодавством країни.

Реалізація завдань учасниками партнерських відносин здійснюється з використанням відповідних методів, важелів та інструментів. Планування як метод у структурі організаційно-економічного механізму функціонування світової туристичної індустрії передбачає першочергово формування стратегічних завдань. Стратегічне планування розвитку туризму в державі, регіоні, у межах транскордонних територій є процесом моделювання ефективної діяльності суб'єктів туристичного бізнесу, підприємств суміжних галузей, їхньої співпраці з органами державної влади, навчальними закладами, науково-дослідними установами, фінансовими інституціями, інвесторами, громадськістю, іноземними партнерами та міжнародними організаціями з установами цілей розвитку туризму та їхніх змін в умовах ризику і невизначеності ринкового середовища, встановлення способу реалізації цілей і завдань з урахуванням ресурсних можливостей.

План заходів з реалізації стратегії дозволяє із застосуванням установлених показників розвитку провести оцінку досягнення цілей стратегії шляхом моніторингу та визначення ефективності впливу заходів, що здійснюються на міжнародному, державному, регіональному і місцевому рівнях. Відповідно до Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» в Україні Міністерство економічного розвитку і торгівлі разом з іншими зацікавленими центральними та місцевими органами виконавчої влади щорічно розробляють і затверджують плани заходів щодо реалізації стратегії розвитку туристичної галузі [3].

Організаційний механізм державного управління, як сукупність різних за своєю природою конкретних організаційних елементів у механізмі управління, що мають здійснювати регулювання в інтересах державної влади, вимог міжнародних організацій ефективну діяльність туристичної індустрії, буде ефективним за умов посилення організаційного потенціалу суб'єктів управління [5].

Доцільно виокремити важелі та інструменти регулювання й активізації розвитку суб'єктів туристичної індустрії, зокрема:

- адміністративні — важелі управління ринковою моделлю з елементами державного регулювання розвитку туризму;
- нормативно-правові — спрямовані на дотримання учасниками державно-приватного партнерства принципів конституційності, законності та прозорості у сфері діяльності;
- соціально-психологічні важелі — передбачають проведення шляхом реалізації маркетингових інструментів активних пропагандистських кампаній з метою формування іміджу держав як туристично привабливих;
- фінансово-кредитні важелі — спрямовані на створення системи фінансування розвитку підприємницької діяльності в туристичній галузі;
- податкові важелі — пов'язані з оптимізацією податкового навантаження на суб'єкти туристичного бізнесу, наданням податкових пільг.

Стимули, які закладаються в основу організаційно-економічного механізму і зумовлюють задану поведінку туристичних агентів — учасників туристичної сфери, обираються в кожному з визначених напрямів впливу на основі певних рамкових умов їх реалізації. Останні, у свою чергу, визначаються, виходячи з пріоритетів чинної політики, які водночас формують і мету використання організаційно-економічного механізму [5].

Дотримання високого рівня конкурентоспроможності туристичної індустрії забезпечується, перш за все, шляхом використання інструментів для формування сприятливих умов для залучення інвестицій у туристичну галузь країн. Водночас створення сприятливого інвестиційного клімату досягається через спрощення офіційних процедур, які будуть заохочувати інвестиції в інфраструктуру і знищать потребу в тінювих схемах.

Регулювання сфери світової туристичної індустрії включає комплекс заходів, спрямованих на підтримку стійкого розвитку туризму, ефективне управління окремими підрозділами туристичної індустрії, забезпечення їхньої скоординованої взаємодії та стандартизації туристичного обслуговування. Значну частину функцій з регулювання

світової туристичної індустрії виконує Всесвітня туристська організація (ВТО, або з 2003 року — ЮНВТО), як основна міжурядова організація в галузі, створена 1975 року, що представляє інтереси 158 країн-членів, шість територій — асоційованих членів [6]. Основною метою діяльності організації згідно з її Статутом є сприяння розвитку туризму для здійснення внеску в економічний розвиток, міжнародне взаєморозуміння, мир, процвітання, загальну повагу і дотримання прав людини та основних свобод незалежно від раси, статі, мови й релігії [6]. Зокрема, як зазначено у щорічному Звіті, ВТО (ЮНВТО) 2017 року продовжувала підтримувати країни в напрямі реалізації освітніх проєктів у галузі туризму, а також технічного сприяння з планування туризму, маркетингу, статистики та розвитку туристичного продукту [7, с. 74]. За сприяння Всесвітньої туристської організації тільки 2017 року було організовано 17 місій, 40 проєктів у 38 країнах-бенефіціарах [7, с. 75].

Дослідження, проведені Всесвітньою туристською організацією, свідчать, що в більшості країнах світу державна туристична політика впроваджується безпосередньо через центральні органи виконавчої влади — національні туристичні організації, інші інституції, а також опосередковано за допомогою правових важелів, підтримки туристичної інфраструктури й міжнародної політики [6; 8]. Сукупність принципів і норм, що регулюють діяльність держав у світовій індустрії туризму, формує інститут міжнародного туристського права. Окрім міжнародних договорів, що в них беруть участь держави, співробітництво країн у галузі туризму забезпечують норми міжнародних нормативно-правових актів, серед яких найбільш важливими є: «Загальна резолюція з розвитку туризму» 1963 року; «Манільська декларація з всесвітнього туризму» 1980 року; «Хартія туризму», частину якої становить Кодекс туриста, ухвалений на VI сесії Генеральної Асамблеї ВТО 1985 року, в якому визначено права і обов'язки туристів; «Гаазька декларація з туризму» 1989 року, що закріпила місце туризму в соціально-економічній сфері держав та ін.

Доцільно виділити три типи моделей державного регулювання туризму (табл.), серед яких саме третя модель, так звана «європейська», є найбільш прийнятною для України.

Таблиця

Моделі державного регулювання туристичної діяльності країн світу

Моделі	Характеристика моделей	Країни, де розповсюджені моделі
Перша модель	Передбачає відсутність центральної державної туристичної адміністрації, проблемні питання вирішуються на місцях на засадах та принципах ринкової самоорганізації	США
Друга модель	Передбачає наявність авторитетного центрального органу — міністерства, що контролює діяльність усіх підприємств туристичної галузі в країні	Єгипет, Мексика, Туреччина, Туніс
Третя модель	Питання розвитку туризму в країнах вирішуються в межах багатогалузевого міністерства на рівні відповідного галузевого підрозділу, що здійснює свою діяльність у таких напрямках: регламентує загальні питання державного регулювання галузі, в т.ч. й міжнародне співробітництво, координує маркетингову діяльність	країни Європи

Примітка. Складено за [8].

Попри те, що туризм в Україні визнано одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки, державна політика щодо формування механізму управління туристичною галуззю, на відміну від інших європейських держав, характеризується недостатньою послідовністю, що зумовлено постійною реструктуризацією та реорганізацією центральних органів виконавчої влади, зміною кількості інституцій, їхніх повноважень, нестабільністю фінансування та низкою інших внутрішніх і зовнішніх факторів, що негативно впливають на формування позитивного туристичного іміджу нашої держави.

Регулювання розвитку індустрії туризму на рівні країн потребує здійснення органами державної влади, відповідними уповноваженими інстанціями комплексу заходів, спрямованих на розвиток державного приватного партнерства; залучення територіальних громад до створення регіональних туристичних комплексів; реалізації кластерних ініціатив з

метою поширення інновацій [2, с. 49—64; 9], формування стратегії розвитку курортних регіонів, транскордонних територій, узгодження цільових державних і регіональних стратегій соціально-економічного розвитку, стимулювання процесу залучення інвестицій, створення ефективного механізму фінансового забезпечення розвитку галузі на основі принципів прозорості та передбачуваності дій органів державної влади з розподілу коштів державного бюджету, інвестицій, грантів міжнародних організацій, залучення кредитів банків і небанківських установ, коштів недержавних цільових фондів тощо.

Висновки. Взаємодія структурно-функціональних елементів організаційно-економічного механізму функціонування туристичної індустрії в комплексі заходів політики розвитку туризму на державному, регіональному і глобальному рівнях, підкріплена належним фінансуванням та узгодженістю стратегій, програм розвитку туризму з міжнародними нормативно-правовими актами щодо регулювання туристичної діяльності, сприятиме створенню передумов для успішного розвитку сфери туризму, збільшенню обсягів реалізації туристичних послуг на внутрішньому і світовому туристичних ринках, формуванню позитивного іміджу регіонів, держав, транскордонних територій.

Подальші дослідження слід зосередити на питаннях висвітлення сучасних тенденцій розвитку світового ринку туристичних послуг, обґрунтування специфіки і напрямів динаміки ринкової кон'юнктури індустрії гостинності та туризму у глобальній площині.

Література

1. World Bank Group [Electronic resource]. — Available at : <https://www.worldbank.org>.
2. Атаманчук З. А. Формування мережевої туристичної індустрії як форма глобальної інтеграції країн / З. А. Атаманчук // Економічний простір. — Дніпро, 2019. — № 141. — С. 49—64.
3. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р [Електронний ресурс]. — Available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
4. Яровий В. Ф. Сутність та вдосконалення інституційного забезпечення розвитку туристичної галузі на регіональному, національному та міжнародному рівнях / В. Ф. Яровий // Глобальні та національні проблеми економіки. — Миколаїв, 2017. — Вип. 15. — С. 156—159.
5. Мельниченко О. А. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія / О. А. Мельниченко, Шведун В. О. — Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2017. — 153 с.
6. World Tourism Organization: UNWTO [Electronic resource]. — Available at : <http://www2.unwto.org>.
7. World Tourism Organization : Annual Report 2017 [Electronic resource]. — 2018. — May. — Available at : <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419807>.
8. Гостева Н. П. Механізми реалізації державної політики в галузі туризму / Н. П. Гостева // Держава та регіони. Державне управління. — 2009. — № 3. — С. 27—32.
9. Cluster Excellence Programme [Electronic resource]. — Available at : <https://www.clustercollaboration.eu/euinitiative/cluster-excellence-calls>.

Статтю рекомендовано до друку 11.05.2020

© Орехова Т. В., Атаманчук З. А., Макогін З. Я.

References

1. World Bank Group. (n. d.). Retrieved from <https://www.worldbank.org>.
2. Atamanchuk, Z. A. (2019). Formuvannia merezhevoi turystychnoi industrii yak forma hlobalnoi intehratsii krain [The network tourist industry formation as a form of global integration of countries]. *Ekonomichniy prostir. — Economic space*, 141, 49—64. Dnipro [in Ukrainian].
3. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2017). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku: Rozporiadzhennia vid 16.03.2017 № 168-r [On approval of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026: Order dated 16.03.2017 № 168-r]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws> [in Ukrainian].
4. Yarovy, V. F. (2017). Sutnist ta vdoskonalennia instyutsiinoho zabezpechennia rozvytku turystychnoi haluzi na rehionalnomu, natsionalnomu ta mizhnarodnomu rivniakh [The essence and improvement of institutional support for the development of the tourism industry at the regional, national and international levels]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. — Global and national problems of the economy*, 15, 156—159. Mykolaiv [in Ukrainian].
5. Melnychenko, O. A., & Shvedun, V. O. (2017). *Osoblyvosti rozvytku industrii turyzmu v Ukraini [Features of development of tourism industry in Ukraine]*. Kharkiv [in Ukrainian].
6. World Tourism Organization: UNWTO. (n. d.). Retrieved from: <http://www2.unwto.org>.
7. World Tourism Organization: Annual Report 2017. (2018, May). Retrieved from <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419807>.
8. Hostieva, N. P. (2009). Mekhanizmy realizatsii derzhavnoi polityky v haluzi turyzmu [Mechanisms of implementation of state policy in the field of tourism]. *Derzhava ta rehiony. Derzhavne upravlinnia — State and Regions. Governance*, 3, 27—32 [in Ukrainian].
9. Cluster Excellence Programme. (n. d.). Retrieved from <https://www.clustercollaboration.eu/eu-initiative/cluster-excellence-calls>.

The article is recommended for printing 11.05.2020

© Orekhova T., Atamanchuk Z., Makogin Z.